

приступи

Милејџа Аћимовић Ивков

О ВРЕМЕНУ НЕВРЕМЕНА

Предраг Палавестра: *Некројоле*,
„Откровење”, Београд, 2003

У нову, четрнаесту по реду, књигу својих „Књижевних тема” Предраг Палавестра је укључио десет записа о изузетним личностима чије су јавно деловање и стваралачки рад битно обележили тек минули век а који су, повиновани „коначном закону ћутање”, одсудно пресељени у Некрополис.

Палавестра у својих десет „биографских есеја” говори о: Бранку Лазаревићу, Димитрију Митриновићу, Иви Андрићу, Милошу Црњанском, Десанки Максимовић, Владимиру Дедијеру, Чедомиру Миндерићу, Кости Тимотијевићу, Слободану Селенићу и Бориславу Пекићу. Заправо, исписујући прилоге за биографије ових значајних и занимљивих личности, сведока једног бурног и превратничког времена, покреће и образлаже неколико, не само интелектуално него и политички, изузетно актуелних тема. Једна од њих је пораз и пад грађанске интелигенције и елите по завршетку Другог светског рата. Друга, константна настојања да се ускост маловарошког живота превазиђе и промени. Трећа, специфична интелектуално-стваралачка мимикрија у времену идеолошких притисака. Четврта, судбина емиграције; избеглиштво и сеобе. Пета, „реторзија” нове партизанске власти према

идеолошким противницима; потом опадање патризанског морала, разочарање његових ранијих заговорника и делатника, као и судбина леве грађанске интелигенције и њен развојни пут од скојеваца до грађанских либерала...

Сведочећи о одређеним периодима живота својих литерарних „јунака”, Предраг Палавестра непосредно, из прве руке, аргументовано и сликовито, исцртава неке од маркантних линија њихове животне и стваралачке биографије и, при том, карактерно сенчи обресе доба у коме су живели и стварали; доба које је обележено инсталирањем модела бољшевичке културе, репресијом и идеолошким притисцима. Тако су у семантичкој равни књиге уклопљене и помирене две амбиције. Прва, која има књижевно и културно-историјско обележје и друга, коју карактеришу политичко-историјске чињенице и теме које су актуелизоване и разматране.

Заједнички именоватељ судбина свих личности-јунака ових Палавестриних „биографских есеја” јесте подозриви и често ригидни однос власти. Односно, страх од власти. Бруталном односу „нове” власти нико није могао да измакне, чак ни угледници попут Иве Андрића. А тај однос је знао да буде изразито округан. Откривањем обиља скоро непознатих детаља Палавестра, заправо, изграђује фон на коме се индивидуалне судбине интелектуалаца исказују у свој „необичности” њихове позиције. Тако, пратећи „несрећну одисеју књижевних огледа Бранка Лазаревића”, Палавестра сведочи о утамничењу овог непотврђеног Скерлићевог наследника кад год би у Херцег Нови дошла нека страна делегација. Или пак открива да је младобосанац Димитрије Митриновић, „писац без иједне штампане књиге”, у Енглеској имао своје интелектуалне следбенике који још увек чувају његове рукописе и сећање на њега. Док је бивши краљев дипломата и писац од највећег угледа Иво Андрић, у новим приликама, настојао „да замаскира своју улогу у политичком животу и међународним односима краљевине Југославије”. Показујући лојалност према новим властима он је, „у опасним временима владавине страха”, поставио темеље за изградњу једне специфичне, на мимикријском понашању изграђене, „културе сапутника”.

Немилости власти нису могли да избегну ни њени истакнути појединци када би учинили *hubris*. Владимир Дедијер, мада „доследни у верни војник револуције”, болно је искусио ћуд свемоћне власти. Оставши без оба сина, који су, на толико необичан начин да изазива сумњу, изгубили животе и чији су драгоцене библиотека и архив, тик по његовој смрти, безочно похарани, све време дружења са Палавестром избегавао је да се изјасни о појави „реторзије” власти у којој је, „према непроверљивим подацима у Србији (...) тада без суда и ислеђења убијено и нестало неколико десетина хиљада људи”. Слична судбину је дочекао и Чедомир Миндеровић који у Некропољу исповеда „горко разочарање партизанског нараштаја”.

Примери Милоша Црњанског и Десанке Максимовић показују крајње тачке хода клатна реакције интелектуалаца на притиске власти. Док је бивши дипломатски службеник Црњански, под паском због ранијег десничарског ангажовања, притиснут параноичним страхом као сиромашни емигрант одлазио на пијац у удаљене лондонске четврти да би заварео траг уходама, угледна поетеса је заузела сасвим супротан став. Доследна у исповедање и показивању осећања и става самилости она је, молећи милост од Ђиласа за другога, истом обећала да ће се и према њему, устреба ли, понашати слично. И када је сам Ђилас, „побуњени партијски анђео”, допао у немилост, Десанка га је без зазора походила.

У инвентивном изналажењу одговарајућих модела егзистенције у диктатури најдаље је отишао новинар Коста Тимотијевић. Мада ни он није објавио ниједног ретка, пажњом пријатеља (писца ове књиге) из Некропоља се јавља као „пионир кућне књижевности”, ерудита, „геније сваштарења”. Његово сведочење о пропасти српске грађанске класе јесте нешто најсажетије и најсугестивније што је о том нашем историјском удесу до сада написано. Тимотијевић је, слично Домановићевој „Страдији” и Басариној „Етрасцији”, измислио „Скаганију”, а за ову необичну земљу и њен језик, чак и мапе... Што је, разумљиво, био његов маштовити интелектуални одговор на притисак егзистенције. Лик и судбина Косте Тимотијевића су парадигма за основну идеју Палавестриног похода у свет сени и свакако, једним делом, посредно артикулишу његов лични став о пресији у доба комунистичке владавине, као и потврду да интелектуално критички став, без обзира на притиске, увек може да нађе индивидуални начин индивидуалног оспољавања. Тај начин је, код Тимотијевића, добио и одговарајући назив. „Леграин” је личност самоизграђеног кетмана и он је био „најпросвећенији чинилац тоталитарног поретка”.

Припадници „резервне генерације”, писци „критичке књижевности” – коју је Палавестра афирмативно тумачио, Слободан Селенић и Борислав Пекић засвођују ову књигу а и минули двадесети век. Пишући о синдрому „преобраћеника без вере” Палавестра је у личности Слободана Селенића нашао најистакнутији пример. „Морална катарза бивших скојеваца” у његовом се животу потврдила, а он сам је био достојни припадник „отрежњеног нараштаја”. Док је Пекић „у нашем немирном времену невремена” био „својеврстан симбол истрајности”, а „његово књижевно дело представљало је чврсту антитезу моралним посртајима српске културе у другој половини XX века”.

Писана литерарно живо и сликовито ова књига „биографских есеја” Предрага Палавестре, у чије је само тематско средиште уведен однос интелигенције и револуције, представља изузетно успело и неопходно сведочанство. Али је она својом суштином, својим бићем –

спектром питања која отвара – интелектуално продубљен, литерарно ванредно уобличен одговор сведока и учесника интелектуалних ломова тога времена. И, најпосле, она оваплоћује модерну интенцију оживљавања мемоарске књижевности – индивидуалне исповести и сведочења, али и отпора медијској унификацији, потирању и заборављању карактеристичних детаља без којих ни историографски ни фикционални текстове немају драж животности ни квалитет уверљивости.

Некрологе је уверљив чин савесног самопреиспитивања и самоспознавања. Историјски по опсегу тема и личности захваћених у времену, а епохалан по далекосежности сазнања и интензитета катарзе. Једна сетна, болна, откривалачка књига.